

“Verbeelding gedijt niet in gevangenschap”. Het Network of Concerned Historians na tien jaar

Antoon De Baets, Rijksuniversiteit Groningen

Op 13 oktober 1995 werd het Network of Concerned Historians (NCH; Netwerk van Bezorgde Historici) opgericht aan de Vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn doel was – en is nog steeds – om een brug te slaan tussen internationale mensenrechtenorganisaties die campagnes voeren voor gecensureerde of vervolgdde historici en anderen die bezorgd zijn om het verleden enerzijds en de globale gemeenschap van historici anderzijds. Het afgelopen decennium nam NCH deel aan 31 dergelijke campagnes voor gevallen in 20 landen op alle continenten. NCH stelde ook 11 Jaarrapporten samen over het veld waar geschiedenis en mensenrechten samenkomen. Het Jaarrapport van 2005 bijvoorbeeld bevat informatie over 61 landen. NCH wil deze inspanningen voortzetten in het komende decennium. Van harte hopen we dat vele collega's uit de hele wereld (momenteel staan er 600 op de ledenlijst) NCH zullen vervoegen. Want solidariteit met onze vervolgdde collega's is vandaag even dringend als altijd.

Oorsprong

Het NCH ontstond door het samenspel van drie factoren. De vroegste daarvan was mijn onderzoek in de jaren tachtig en negentig naar de naoorlogse censuur van de geschiedenis. Enkele gevallen van de vervolgdde historici die ik bestudeerde waren nog in volle ontwikkeling en vroegen om meer dan onderzoek: ze vroegen ook om actie. De tweede factor was het escalerende gebruik van elektronische post in academische milieus sinds het midden van de jaren negentig. Dit vergemakkelijkte de communicatie met collega's enorm. De laatste factor betrof het rondetafelgesprek in 1995 georganiseerd in Montréal door het Internationale Congres voor Historische Wetenschappen over het cruciale onderwerp *Macht, vrijheid, en het werk van de historicus*. Onmiddellijk na dat congres stelde ik een kort mandaat op voor een Network of Concerned Historians en moedigde collega's

aan om deel te nemen aan het initiatief. Op vrijdag 13 oktober 1995 ontwierp historicus George Welling een website (<http://www.let.rug.nl/nch>; later gevolgd door de spiegelwebsite <http://www.dit.is/nch>), die hij sindsdien gestadig bijwerkt en aanpast. Historica Ingrid Sennema nam het op haar om de taal van de langere *Jaarrapporten* na te kijken. En zo ontsproot NCH uit deze informele samenwerking zonder kantoor, zonder personeel, zonder begroting, zonder bestuur, en haast zonder vergaderingen. De enige troeven zijn een duidelijk mandaat, vrije tijd, e-mail, het internet en dagelijkse volharding. In 2000 geraakte NCH betrokken bij een initiatief van de UNESCO om een netwerk van netwerken voor academische vrijheid op te richten. Bijgevolg werd het in juni 2001 een van de stichtende leden van het Network of Education and Academic Rights (NEAR), een globale waakhond voor academische vrijheid gehuisvest aan de South Bank University in Londen (<http://www.nearinternational.org>). Reeds dertien Groninger geschiedenisstudenten liepen er stage en velen zullen nog volgen. Naast NCH zijn inmiddels historische verenigingen in België, Noorwegen, Spanje en Zwitserland lid geworden van NEAR. Sinds 2003 heeft NCH ook banden met Academia Solidaria, een in 2000 opgericht initiatief van het Spaanse netwerk Historia a Debate (<http://www.h-debate.com>).

Werking

Misschien is het hoofdkenmerk van NCH wel zijn continuïteit. Het mandaat is in essentie hetzelfde gebleven sinds de oprichting. Het ritme van activiteiten is relatief gelijkmatig. De werking berust op vier principes: universaliteit, onpartijdigheid, onafhankelijkheid en afstand. De eerste drie principes spreken voor zich, het laatste houdt in dat NCH niet noodzakelijk de visie deelt van de historici voor wie het werkt. Dagelijks worden drie taken uitgevoerd: het lezen en selecteren van aan geschiedenis gerelateerde dringende oproepen van internationale mensenrechtenorganisaties; het lezen van bronnen voor de samenstelling van de *Jaarrapporten*; en, ten slotte, de normale netwerklogistiek. Als er campagnes worden gelanceerd (in totaal werden 61 originele en follow-upcirculaires verspreid voor 31 gevallen), worden netwerkleden altijd verzocht om brieven in hun professionele hoedanigheid te schrijven.

Vervolging

Is er enige overeenkomst tussen de campagnes waaraan NCH heeft deelgenomen en het werkelijke peil van vervolging van historici en anderen die bezorgd zijn om het verleden? De informatie van NCH komt van twee bronnen: mensenrechtenorganisaties en geschiedenisverenigingen. Tot voor kort rapporteerde NCH alleen over de informatie van de mensenrechtenorganisaties maar dat was niet onproblematisch. Soms berichtten die internationale mensenrechtenorganisaties namelijk niet over gevallen van censuur of vervolging omdat ze buiten hun mandaat vielen of omdat ze niet opgemerkt werden. Ook vandaag stoot ik nog op zulke gevallen. Andere keren was de informatie van die mensenrechtenorganisaties te algemeen om het belang ervan voor NCH tijdig in te schatten en

om de campagne te verwoegen. Af en toe was de informatie wel voldoende helder, maar onderschatte ikzelf het belang ervan. Deze tekorten konden deels gerepareerd worden door de over het hoofd geziene gevallen in een volgend *Jaarrapport* te vermelden. Het is daarom mijn stelling dat de geaccumuleerde campagnes en *Jaarrapporten* van NCH een goede indruk geven van de werkelijke situatie van de vervolging van historici in de wereld voor zover het de grove en zichtbare vormen betreft. Inzake de minder zichtbare vormen (van pesterij tot discriminatie) is de onwetendheid van NCH zeer groot. Met name is het ‘ondergeïnformeerd’ over gevallen van ontslag - en dat is wellicht de meest voorkomende sanctie tegen historici over de hele wereld.

Onderwerpen

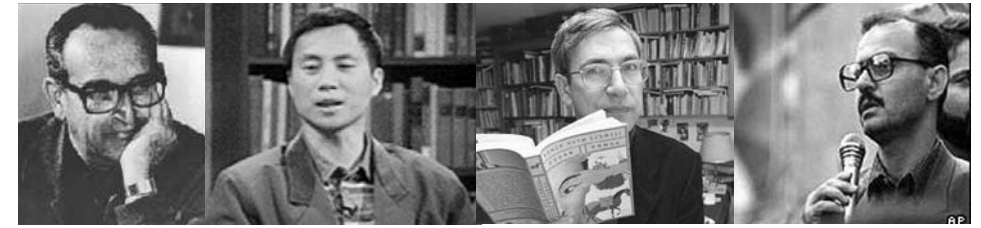
Onderwerpen die regelmatig terugkeren in de *Jaarrapporten* van NCH kunnen in vijf groepen worden verdeeld. De eerste zijn natuurlijk de thema’s die rechtstreeks verband houden met geschiedenis: historici, historisch onderzoek, archieven, archeologie, geschiedenisonderwijs en geschiedenisleerboeken, en populaire geschiedeniskanalen zoals films, televisie, theater, romans, het internet. De tweede groep onderwerpen houdt verband met het geheugen; het betreft vooral informatie over de versterking van herdenkingen. De derde groep omvat kwesties van vrijheid van informatie en meningsuiting: wetten van openbaarheid van bestuur en archiefwetten, archieftoegang en geheimhouding, censuur en smaad. De vierde groep verwijst naar kwesties van straffeloosheid. Waar straffeloosheid heerst, duren misdrijven uit het verleden voort in het heden en komen delicate kwesties van forensische antropologie, waarheidscommissies, historisch onrecht en reparatie voor slachtoffers op de proppen. De laatste categorie betreft gevallen van activisme van historici in de politiek en de media.

Slachtoffers

Onder de slachtoffers die voorkwamen in de campagnes waren historici natuurlijk het meest vertegenwoordigd. Verwante categorieën waren (in volgorde van afnemend belang) forensisch antropologen (die massagraven opdelven met bewijs van voorbijgangerwreedheden), schrijvers (inbegrepen auteurs van historische romans), geschiedenisstudenten, archeologen, archeologiestudenten, geschiedenisleraren, archivariissen en leden van waarheidscommissies. Vier slachtoffers waren ook bekend in het buitenland: de Guatemalteekse bisschop en voorzitter van een waarheidscommissie Juan Gerardi; Wang Dan, een Chinese geschiedenisstudent en de belangrijkste studentenleider op het Tiananmenplein in 1989; de Iraanse historicus Hashem Aghajari, raadgever van voormalig president Khatami; en de Turkse schrijver Orhan Pamuk. De anderen waren alleen lokaal bekend.

Invloed

NCH is licht en soepel, maar ook klein, kwetsbaar en zonder macht of gezag. Alleen vanaf het moment dat leden brieven schrijven in hun professionele hoedanigheid wordt enige

v.l.n.r. de Guatemalteekse bisschop Juan Gerardi, de Chinese studentenleider Wang Dan, de Turkse schrijver Orhan Pamuk en de Iraanse historicus Hashem Aghajari

invloed uitgeoefend. Het is evenwel onmogelijk om na te gaan in welke mate de leden aan de campagnes deelnemen. Alhoewel er bemoedigende signalen van deelname zijn van historici overall ter wereld en sommige collega’s deelnemen aan alle campagnes, is de invloed van NCH moeilijk te meten. Die invloed is wellicht klein. Er is nog een lange weg af te leggen om van het NCH een effectief instrument te maken. Uiteraard is NCH niet alleen: het neemt deel aan de bestaande initiatieven en intensificeert deze. Misschien ligt NCH’s belangrijkste rol hierin dat het de historici bewust maakt van de problemen waarmee hun vervolgd collega’s kampen. Ons werk toont overduidelijk aan dat de vervolging van historici niet alleen iets is van een ver verleden of van afgelegen landen.

Solidariteit

Waarom moeten we vechten voor de rechten van historici? Daar zijn drie goede redenen voor. De eerste is solidariteit: we moeten onze vrijheid gebruiken voor hen aan wie zij ontnomen is. Onze professionele rechten zijn bedoeld voor bona fide historici waar ze ook wonen, in democratische of niet-democratische landen en ongeacht wie ze zijn, gevestigde historici of hun tegenstanders. De tweede reden is zelfbelang. Als het recht op vrije meningsuiting van onze collega’s in gevaar is, dan is ons eigen recht op informatie dat ook omdat we het moeten stellen zonder de boeiende werken die ze hadden kunnen schrijven. Op langere termijn wordt ook onze eigen vrije meningsuiting geschaad daar we verplicht worden zelf geschiedenis te schrijven op basis van verschaalde informatiebronnen. De laatste reden is dat het vechten voor de rechten van historici de integriteit van de historiografie ondersteunt en de weerstand vergroot tegen georganiseerde vormen van de vergetelheid. Wat George Orwell zes decennia geleden zei, blijft waar: “Vandaag weten we alleen dat de verbeelding niet gedijt in gevangenschap.”⁽¹⁾

(1) Citaat van George Orwell: “At present we know only that [...] imagination [...] will not breed in captivity.” G. ORWELL, *The Prevention of Literature* [oorspronkelijk 1945]. In: J. McCORMICK & M. McINNES (eds.), *Versions of Censorship*, Chicago: Aldine, 1962, p. 285–99, aldaar p. 299.